

*Др Нађаша Стојановић, редовни професор
Универзитет у Нишу
Правни факултет у Нишу*

О НАСЛЕЂИВАЊУ У ЗАКОНОПРАВИЛУ СВЕТОГА САВЕ¹

Сажетак: Предмети њажње аутора јесу регле којима је уређена установа наслеђивања у Законоправилу светиога Саве. Кроз призму одредаба посвећених законском, завештајном и нужном наслеђивању, аутор освештава особености у регулисању наследноправних односа у шадашњој средњовековној Србији, нарочито фокусирајући своју њажњу на сшеен применљивости појединих решења у пракси. Аутор се залаже за враћање коренима, реafirмацију и свебухвајно проучавање пошова заборављених правила грађанској права, садржаних у светиосавском Номоканону.

Кључне речи: средњовековно српско право, светиосавски Номоканон, установа наслеђивања.

1. Уводне напомене

Пре готово осам векова, светлост дана угледао је први српски писани правни споменик Законоправило (Номоканон)² светиога Саве.³ Иако је био у примени 130 година пре ступања на правну снагу првог дела Душановог законика (1349. године), о Номоканону светиога Саве се мало говори и пи-

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ (бр. 179046), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Израз „Номоканон“ јесте сложеница састављена од две грчке речи: *nomos* – закон и *kanon* – црквено правило. Наведено према: П. Зорић, *Законоправило светиога Саве и правни трансланији*, стр. 14. Рад преузет са интернет странице Фондације Алан Вотсон – www.alanwatson.org, 12.12.2012. године.

³ Израз који се такође користи за означавање овог правног споменика „Крмчија“ за „узор“ је имао руску реч „Кормчая“ и настао је много касније од времена у коме је свети Сава живео и стварао. Опширније о томе, видети код: М. Петровић, *Свети Сава као састављач и преводац Законоправила–Српској номоканона*, Историјски часопис, књ. XLIX, Београд, 2002, стр. 28.

ше. У школским уџбеницима овај правни извор се ретко спомиње, а домаћа двотомна Правна енциклопедија (из 1985. године) о њему нема ни слова. С правом је примећено у теорији да је такав однос према Законоправилу светога Саве израз свесног одрођавања и помањкања културе,⁴ а ми додајемо заборављања богате законодавне делатности једне од најзначајних личности средњовековне Србије – светога Саве.

Овај рад представља покушај да се отргну од заборава одредбе Законоправила светога Саве, посвећене установи наслеђивања, да се сагледа њихов смисао и степен применљивости у пракси. Предмет наше пажње јесу следеће гране 55. главе светосавског Номоканона: О завештању пунолетних лица (21. грана); О завештању лица која су под влашћу својих родитеља (22. грана); О завештању ослобођених (23. грана); О завештању епископа и монаха (24. грана); О обарању завештања (25. грана); О кодицилу (29. грана); О наследницима (30. грана); О деоби (32. грана); О лишенима наследства (33. грана); О поклонима који се дају завештањем, или за живота или за случај смрти (35. грана); О томе када треба зајмодавци да туже наследнике умрлих (37. грана).^{5 6}

2. Укратко о Законоправилу светога Саве

Законоправило светога Саве јесте зборник црквеног и грађанског права, којим је регулисан друштвени живот у средњовековној Србији XIII века. Писан је богатим српскословенским језиком.⁷ Иако се као време његовог настанка помиње 1219. година, сасвим је сигурно да тако обимно законодавно дело, од 800 страница текста, није могло да угледа светлост дана и да почне да се примењује у истој години. Историјско-правна грађа, посвећена средњовековној Србији, упућује на закључак да је Номоканон плод вишегодишњег напора и рада светога Саве, да је он текао упоредо са пословима на осамостаљивању српске православне цркве,⁸ и да заправо представља претече и доказ њене аутокефалности.⁹

⁴ М. Петровић, *Историјско-правни значај Законоправила светиога Саве*, Гласник права Правног факултет у Крагујевцу, бр. 2/1993, стр. 20.

⁵ За потребе овог рада коришћен је Морачки препис Законоправила светога Саве. Наведено према: Н. Дучић, *Књижевни радови*, књига 4, Београд, 1895, стр. 250–414.

⁶ За потребе овог рада коришћен је превод одговорајућих одредаба Законоправила светога Саве, учињен од стране: др Зорана Ранковића, ванредног професора Богословског факултета у Београду (грана 35), Смиље Васић, предавача Филозофског факултета у Косовској Митровици и Горана Поповића, јереја СПЦ (грана 37).

⁷ У Законоправилу се, рецимо, спомињу као изворне српскословенске речи: „тисућа“ („хиљада“), „гнојиво“ („ђубриво“), „сестерница“ („свастика“), „особни“ („лични“), „ухићен“ („отет“). Наведено према: М. Петровић, *Историјско-правни значај*, стр. 21.

⁸ Видети: М. Петровић, *Свети Сава као састављач*, стр. 30.

⁹ П. Зорић, *op. cit.*, стр. 42.

Номокан светога Саве није био закон у класичном смислу, који би имао обавезну снагу на територији целокупне средњовековне Србије. Будући да га је свети Сава саставио, у првом реду, за потребе цркве, степен његове применљивости у пракси зависио је од њене моћи да учврсти православље у друштвени живот средњовековне Србије. У почетку, ван цркве, судило се „према обичајима и здравој памети“, ¹⁰ да би временом, како је јачала улога црквених посленика и њених органа у социјалном реалитету, неписана правила уступала место решењима садржаним у Законоправилу, на шта јасно упућују и одговарајуће одредбе Душановог законика. ¹¹

Структуру Законоправила светога Саве чини укупно 70 глава: 6, уводног садржаја, 44, које се односе на црквено право и 20, посвећених световном праву.

Световни део Номоканона за основу има римско-византијско законодавство – одговарајући делови Јустинијановог кодекса (из VI века), Прохирон (Градски закон у 40 грана, између 870 и 879. године), Новеле Алексија Комнина (из XI и XII века), Зборник Јована Схоластика (око 550. године), али и одговарајуће одредбе Мојсијевог законодавства (око 1200. године пре нове ере). ¹²

Иако су Законоправилом светога Саве практично преузети грчки правни извори (тзв. правни транспланти), ¹³ овај писани правни споменик представља оригиналну правну творевину, будући да су многобројна решења протумачена и објашњена од стране светога Саве, и прилагођена потребама српске државе, цркве и народног живота Срба у средњем веку. ¹⁴ Вредност овог дела, у односу на остале Номоканоне, осим тога, огледа се и у специфичном избору текстова, распореду материје и богатству грађе. ¹⁵

¹⁰ Л. Урошевић, *Правосуђе и писано право у средњовековној Србији у светлости данашње писане права*, Београд, 1939, стр. 27.

¹¹ Видети чланове: 6, 8, 11, 109 и 196 Призренског рукописа Душановог законика. Наведено према: Д. Јанковић, *Историја државе и права феудалне Србије (XII – XV век)*, Београд, 1957, стр. 131–146.

¹² У правној литератури нема сагласности о томе да ли је Законоправило светога Саве био српска верзија најзначајнијег Номоканона тога доба – Фотијевог номоканона. Према једном мишљењу, то није био случај (видети: М. Петровић, *Историјско-правни значај ...*, стр. 17), док су други аутори заузели супротан став (видети: М. Миловановић, *Наследно право у старом праву српском*, Годишњица Николе Чупића, књига V, Београд, 1883, стр. 189; Л. Урошевић, *op. cit.*, стр. 26; Љ. Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2002, стр. 54).

¹³ О правним трансплантима, опширније видети код: А. Вотсон, *Правни транспланти*, Београд, 2000.

¹⁴ П. Зорић, *op. cit.*, стр. 4; С. Петровић, *Законоправило светога Саве и правни транспланти*, стр. 7–20. Рад преузет са интернет странице Фондације Алан Вотсон – www.alan-watson.org, 12.12.2012. године.

¹⁵ М. Петровић, *Историјско-правни значај ...*, стр. 18.

Оригинална верзија Законоправила светог Саве није сачувана. Постоје више преписа овог дела: Теофилов препис (из 1252. године), Иловачки препис (из 1262. године), Рашки препис (из 1305. године), Дечански препис (из 1340. године), Сарајевски рукопис (претпоставља се из 1371. године), Пчињски рукопис (из шездесетих или седамдесетих година XIV века), Савински рукопис (из 1510. године), Милешевски препис (из средине XVI века), Пећки (Лесновски) рукопис (из 1552. године), Хиландарски рукопис (непозната година његовог настанка), Београдски препис (непозната година његовог настанка) и Морачки препис (из 1615. године).¹⁶

Због садржине и идеја које су прожимале Светосавски Номоканон (нпр. идеје о социјалној држави, социјалној правди и људским правима,¹⁷ одређење за теорију симфоније, која подразумева складан однос између духовне и световне власти¹⁸), сматран је темељном збирком закона (*corpus iuris utriusque*), која је била у примени, још у XIII веку, у Бугарској и Русији, а нешто касније, једним делом, и у Румунији.¹⁹

Као „Закон светих отаца“ и „божанствени закон“, Законоправило светог Саве никада није престало да важи. Кодификација српског и византијског права коју чине: Душанов законик,²⁰ скраћена Синтагма Матије Властара²¹ и Јустинијанов закон²² (*Codex Tripartitum*) не садржи прописе којим

¹⁶ Подаци преузети од: А. Соловјева, *Светосавски номоканон и његови њрејиси*, Београд, 1932, стр. 28–29.

¹⁷ О томе детаљније, видети код: С. Петровић, *op. cit.*, стр. 11–12; П. Зорић, *op. cit.*, стр. 35–38.

¹⁸ Опширније о томе, видети код: П. Зорић, *ibidem*, стр. 38–41.

¹⁹ Видети: М. Петровић, *Историјско-правни значај ...*, стр. 19.

²⁰ Душанов законик (из 1349. године, са допунама извршеним 1354. године) јесте први самостални правни зборник световног права средњовековне Србије. Иако за Душанов законик слови да је он самостална правна творевина средњовековног српског права, чињеница је да је он настао под великим утицајем византијског права и да је 60 чланова непосредно преузето из Василика (из IX века). Душанов законик има, у односу на одредбе из области кривичног, процесног и државног права, неупоредиво мало прописа из домена грађанског права. Детаљније о овом правном извору видети, на пример, код: С. Шаркић – Д. Поповић, *Велики правни системи и кодификације*, Београд, 1993, стр. 82–85.

²¹ Оригинална верзија Синтагме Матије Властара јесте зборник црквеног и световног права који је Матија Властар, солунски монах, завршио 1335. године. Световни део Синтагме за основу је имао одредбе Прохирона, одређена решења из Василика и каснијих новела византијских владара. У Синтагми је сва грађа распоређена у 24 састава (синтагме), према редоследу грчког алфавета. Средњовековна Србија је, за потребе световних судова, углавном преузела грађанске прописе, не прихвативши она решења (готово читава канонска грађа), која су била супротна интересима српске државе и цркве. Дакле, у употреби је била скраћена Синтагма Матије Властара из 1348. или 1349. године. Детаљније о овом правном извору, видети код: Љ. Кркљуш, *op. cit.*, стр. 55; М. Благојевић – С. Петковић, *Србија у доба Немањића*, Београд, 1989, стр. 181.

се мењају правна правила светосавског Номоканона, нити су у супротности са њима.²³ Номоканон светога Саве и данас је заванични правни кодекс Српске православне цркве. Овај писани споменик српског средњовековног права послужио је као основа законодавном раду многобројних српских владара, на шта јасно упућују: чл. XVII Жичке повеље (претпоставља се из 1220. године), чланови 6, 8, 11, 109 и 196 Душановог законика, повеље кнеза Лазара из 1380. и 1382. године, први писани закон устаничке Србије из 1804. године, као и пар. 93 и 94 Српског грађанског законика из 1844. године.²⁴

3. Правила посвећена установи наслеђивања

а) Грана 21. (.ка.)

О завештању ѿунолејних лица

У овој грани светосавског Номоканона најпре се дефинише завештање (завѣтъ) као „правна воља једног лица о томе шта жели да се се после његове смрти догоди“.²⁵

Завештање, према Законоправилу светога Саве, могу сачинити само лица која су здравог ума, а не и тела. За састављање завештања захтева се узраст од најмање 14 година, за мушкарце и узраст од 12 година, за жене.²⁶

Способност за састављање завештања имају и лица слепа од рођења или су касније, током живота, ослепела од какве болести. Они усмено, у присуству одговарајућег броја сведока, саопштавају име наследника и евентуално друга завештајна располагања.²⁷

Завештање могу, уз одређена ограничења, сачинити лица која су, у време састављања завештања, недорасла или у положају ослобођеног роба.^{29 30}

²² У питању је компилација византијских прописа од укупно 33 члана. Највећи број законских решења преузет је из Земљорадничког закона (*Nomos Georgikos*, из VII века). У овом Закону, међутим, има и прописа трансплантованих из новела византијских царева, Еклоге (из 726. године) и Прохирона. Опширније о овом законском тексту, видети код: Љ. Кркљуш, *ibidem*, стр. 54–55; М. Благојевић – С. Петковић, *ibidem*, стр. 180–181.

²³ Тако: П. Зорић, *op. cit.*, стр. 45.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Видети: грану 21 (.ка.), правило 1 (.а.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 323.

²⁶ Видети: грану 21 (.ка.), правило 2 (.в.) и 3 (.г.). Наведено према: *ibidem*.

²⁷ Законоправило светога Саве наглашава да: „ко у немоћи телесној ум изгуби не може завештавати у безумљу, већ када му се ум избистри“. Видети: грану 21 (.ка.), правило 7 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 324.

²⁸ Видети: грану 21 (.ка.), правило 9 (.ф.). Наведено према: *ibidem*.

²⁹ Видети: грану 21 (.ка.), правило 10 (.л.). Наведено према: *ibidem*.

Номоканон светога Саве наглашава да браћа и поред заједничког имања, имају право (уколико су завештајно способни), да сачињавају завештање и одређују наследнике, како хоће, јер се на тај начин не чини неправда осталој браћи и не дели се имање.³¹

Завештање, у усменој или писменој форми, мора бити сачињено у присуству седам или пет сведока.³² У положају сведока може бити и лице које пише завештање.³³ Завешталац, уколико саставља писмено завештање, може сведоцима показати оно што је „написано на хартији“ или, уместо тога, да им усмено саопшти садржину своје изјаве последње воље.³⁴ Изузетно, завешталац, рањен у рату, може сачинити завештање и у присуству три сведока, а ако је изванредан смртни исход, онда је довољно и присуство два сведока.³⁵

Према Законоправилу светога Саве, обавезну садржину писменог завештања мора, поред датума састављања завештања, да чини и одређивање наследника.³⁶ Као могући завештајни наследници, у првом реду, спомињу се деца завештаоца. Имање завештаочево у завештању мора да буде распоређено тако да „да ниједне пак свађе деци не остави“.^{37 38} Завештајна располагања, такође, могу бити учињена у корист жене или трећег лица.³⁹

Завешталац је увек властан да, састављањем каснијег завештања, одузме важност раније састављеном завештању, које му је према садржини супротно.⁴⁰

б) Грана 22. (.кв.)

О завештању оних који су под влашћу својих родитеља

Од правила да завештање могу сачинити пунолетна лица, Номоканон светога Саве прописује изузетак, садржан у 22. грани, 55. главе, овлашћујући

³⁰ Састављање завештања ових лица, како је већ речено, регулисана су у грани 22 и 23, 55. главе светосавског Номоканона.

³¹ Видети: грану 21 (.ка.), правило 11 (.м.). Наведено према: *ibidem*, стр. 324.

³² Видети: грану 21 (.ка.), правила 9 (.ф) и 12 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 324.

³³ Видети: грану 21 (.ка.), правило 7 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 324.

³⁴ Видети: грану 21 (.ка.), правило 15 (.е.). Наведено према: *ibidem*, стр. 326–327.

³⁵ Видети: грану 21 (.ка.), правило 16 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 327.

³⁶ Видети: грану 21 (.ка.), правило 12 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 324.

³⁷ Видети: грану 21 (.ка.), правило 12 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 324.

³⁸ У овом правилу јасно се види да су предмет завештајних располагања покретности, у првом реду, златнина, што недвосмислено указује на то да се непокретностима, по правилу, завештањем није располагало у корист потомака, будући да су „наследници непокретног имања били познати већ по самом обичајном праву“. Видети: А. Јовановић, *Наследно право у старих Срба*, Београд, 1888, стр. 5.

³⁹ Видети: грану 21 (.ка.), правило 12 (.в.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 324.

⁴⁰ Видети: грану 21 (.ка.), правило 13 (.п.). Наведено према: *ibidem*, стр. 326.

децу (узраста од 14 до 25 година, за мушкарце, и старости од 12 до 25 година, за жене), под влашћу својих родитеља, да могу дати изјаву последње воље.⁴¹

У односу на пунолетна лица која могу располагати целокупном својом имовином *mortis causa*, деца, под влашћу родитеља, могу распоредити само ону имовину коју су од „своје вредноће или од војевања или на било који други начин“⁴² стекли. Од родитеља добијено имање, не може бити предмет завештајних располагања детета које је под њиховом влашћу.⁴³

По правилу, деца под влашћу својих родитеља могу завештањем распоредити лично имање у потпуности. Законоправило светога Саве и ту чини одступање, прописујући да деца, имовину стечену од војног похода, будући под влашћу родитеља, морају „довољно предати њима“, а остатком завештањем располагати.⁴⁴

в) Грана 23. (.кг.)

О завештању ослобођених

У сфери завештајног наслеђивања, светосавски Номоканон посебну пажњу поклања завештању ослобођених робова.

Ослобођеног роба, уколико не сачини завештање, једино могу наследити његови потомци, будући да Законоправило светога Саве само ту крвно-сродничку везу са оставиоцем сматра правно релевантном за наслеђивање.⁴⁵

Уколико ослобођени роб сачини завештање и распореди целокупну заоставштину својој деци, зачетој пре или после ослобођења, а притом не остави ни један њен део свом господару, њему, по слову закона, припада 1/3 заоставштине као легат.⁴⁶

Право на ово бестеретно стицање из заоставштине ослобођеног роба припада не само господару, већ и његовим потомцима, као и побочним сродницима до петог степена средства.⁴⁷

г) Грана 24. (.кд.)

О завештању епископа и монаха

Уважавајући велики утицај цркве на друштвене токове у средњовековној Србији, Законоправило светога Саве посебно регулише завештање

⁴¹ Видети: грану 22 (.кв.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 327.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Видети: грану 22 (.кв.), правило 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 327.

⁴⁴ Видети: грану 22 (.кв.), правило 8 (.и.). Наведено према: *ibidem*, стр. 328.

⁴⁵ Видети: грану 23 (.кг.), правило 1 (.а.). Наведено према: *ibidem*, стр. 330.

⁴⁶ *Ibidem*, стр. 329–330.

⁴⁷ Видети: грану 23 (.кг.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 330.

које могу сачинити епископи и монаси. За ова лица важи правило да могу распоредити своја имовинска добра пре него што постану епископи, односно пре него што се замонаше. После постављења за епископа, односно замонашења, све њихово имање припада цркви, односно манастиру у којем служе Богу.⁴⁸

Уколико онај који се заредио има деце, своју имовину може завештати њима, али је у обавези да један део остави за себе („који доликује“),⁴⁹ који манастир добија. Ако, пак, не сачини завештање, деца стичу онај део који им, према закону припада, а остатак добија манастир.⁵⁰

Када монах пређе из једног манастира у други, одузима му се сва имовина.⁵¹

д) Грана 25. (.кє.)

О обарању завештању

Законоправило светога Саве, у 25. грани, 55. главе садржи регуле које се односе на неважност, опозив и недејство завештања.

Ништавим завештањем, од самом почетка, сматра се: завештање у чијем састављању није учествовао потребан број сведока; затим завештање које нису подписали сви сведоци, или га нису својим печатом запечатали; завештање у којем завешталац није, својом руком, написао име наследника, нити га је изговорио пред сведоцима,^{52 53} као и завештање у коме син, под очевом влашћу, није споменут, иако је постојао у време састављања завештања.⁵⁴

Накнадну неважност завештања продукују разлози који настају после састављања завештања.⁵⁵ У те разлоге спадају: акт усвајања од стране завештаоца, после састављања завештања; рођење детета или унука завештао-

⁴⁸ Видети: грану 24 (.кд.), правила 1 (.а.) и 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 330–331.

⁴⁹ Видети: грану 24 (.кд.), правило 3 (.г.). Наведено према: *ibidem*, стр. 331.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Видети: грану 24 (.кд.), правило 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 331.

⁵² Видети: грану 25 (.кє.), правила 1 (.а.), 2 (.в.), 3 (.г.) и 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 334.

⁵³ У римском праву, таква завештања сматрала су се *testamentum nullum*. Опширније о томе, видети, на пример, код: Ж. Милосављевић, *Римско приватно право, књ. III, Наследно право*, Београд, 1900, стр. 113–114; М. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1977, стр. 327–328; А. Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981, стр. 379–380.

⁵⁴ Видети: грану 25 (.кє.), правило 3 (.г.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 332.

⁵⁵ У римском праву, за таква завештања постојао је назив *testamentum ruptum*. Детаљније видети, на пример, код: Ж. Милосављевић, *op. cit.*, стр. 115–119; М. Horvat, *op. cit.*, стр. 327–328; А. Romac, *op. cit.*, стр. 379–380.

ца, после састављања завештања или после његове смрти,⁵⁶ као и кад завешталац буде на смрт осуђен, прогнан или буде усвојен од других лица.^{57 58}

Према светосавком Номоканону, завештање може бити опозвано састављањем другог завештања које је по садржини супротно раније срочном завештању,⁵⁹ или када завешталац отпечати своје завештање.⁶⁰

Законоправило светога Саве регулише и случајеве када пуноважно завештање остаје без дејства, у потпуности или делимично. Завештање у потпуности не производи дејство, када завештајни наследник умре пре завештаоца, када се одрекне наслеђа или буде недостојан за наслеђивање.⁶¹

⁶² Завештање делимично остаје без дејства, када завешталац има кћер или унуку које није споменуо у завештању, а целу заоставштину је распоредио у корист неког другог. Ако је у питању лице из круга сродника, кћери или унуци припада део једнак том завештајном наследнику, а уколико је реч о несродницима, тада кћер или унука добијају половину завештане заоставштине.⁶³

ђ) Грана 29. (.кф.)

О кодицилу

Светосавски Номоканон 29. грану, 55. главе посвећује кодицилу, као другом акту располагања имовином за случај смрти, поред завештања.

Прецизније речено, овом граном се разграничава завештање од кодицила, као његовог додатка, у погледу садржине.

За разлику од завештања које мора садржавати одредбу о одређивању наследника, кодицилом се никада не може именовати наследник. Осим тога, кодицилом се никако не може одредити супститут, наследник лишити наслеђа или опозвати завештање.⁶⁴

⁵⁶ Видети: грану 25 (.кє.), правила 1 (.а.) и 2 (.в.). Међутим, у ситуацији да је завешталац–војник зачео дете, за које је знао и које, у време састављања завештања, није рођено, такво завештање није било накнадно неважно. Видети: грану 25 (.кє.), правило 6 (.з.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 331–332.

⁵⁷ Видети: грану 25 (.кє.), правило 1 (.а.). Наведено према: *ibidem*, стр. 333.

⁵⁸ У римском праву, то су били разлози за накнадну неважност завештања, због *capitis deminutio*. Опширније и томе, видети код: Ж. Милосављевић, *op. cit.*, стр. 113–114; М. Ногват, *op. cit.*, стр. 327–328; А. Ромас, *op. cit.*, стр. 380.

⁵⁹ Видети: грану 25 (.кє.), правило 5 (.є.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 332.

⁶⁰ Видети: грану 25 (.кє.), правило 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 333–334.

⁶¹ Видети: грану 25 (.кє.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 332–333.

⁶² У римском праву, за таква завештања постојао је назив *testamentum destitutum*. Детаљније о томе, видети код: Ж. Милосављевић, *op. cit.*, стр. 114–115.

⁶³ Видети: грану 25 (.кє.), правило 2 (.в.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 332–333.

⁶⁴ Видети: грану 29 (.кф.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 345–346.

Када је реч о супституцији, ова грана ближе појашњава просту супституцију, одређујући позивање на наслеђе другог лица, за случај да првоименовани наследник то не буде.⁶⁵

У Законоправилу светога Саве нема регуле која се тиче форме кодицила и броја сведока пред којима он може бити састављен.⁶⁶

е) Грана 30. (.л.) *О наследницима*

Грана 30, 55. главе Законоправила светога Саве у претежном делу односи се на круг законских наследника и редослед њиховог позивања на наслеђе.

Првенство у наслеђивању одређеног оставиоца припада његовим потомцима, независно од тога да ли су мушког или женског пола.⁶⁷ Поједине одредбе у светосавском Номоканону, ипак, синовима дају извешан приоритет у наслеђивању у односу на кћери умрлог.⁶⁸

Настављајући правну традицију, утемељену у римском праву, Законоправило светога Саве познаје и регулише право представљања, омогућавајући потомцима (опет, без обзира на пол) умрлог детета оставиоца да ступе у његову наследноправну позицију, и то независно од тога да ли су самовласни или под влашћу родитеља.⁶⁹

Уколико оставилац нема сроднике у правој нисходној линији, на наслеђе се онда позивају сродници у правој усходној линији. Преци умрлог имају приоритет у наслеђивању у односу на његове побочне сроднике. Од овог правила постоји одступање само у корист браће оставиоца и њихове деце. Асценденти оставиоца ближег степена сродства, имају првенство у наслеђивању у односу на претке даљег степена сродства, а уколико су преци истог степена сродства, сви истовремено наслеђују.⁷⁰

Браћа (а ако њих нема и сестре) умрлог, позивају се на наслеђе истовремено са родитељима оставиоца и деле заоставштину на равне делове, чак и да су колетерали оставиоца под очевом влашћу.⁷¹ Ако неко од браће

⁶⁵ Видети: грану 29 (.кф.), правило 3 (.г.) и 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 346.

⁶⁶ У доба Јустинијана, за пуноважност кодицила била је потребна форма у којој се саставља завештање и тражило се присуство пет сведока. О томе, опширније видети код: М. Ногват, *op. cit.*, стр. 329.

⁶⁷ Видети: грану 30 (.л.), правило 2 (.в.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 346.

⁶⁸ То би се, рецимо, могло закључити из садржине правила 3 (.г.) које каже: „Ако један од синова наследи свога родитеља, поручује своме роду чување оних који су били пре њега“. Наведено према: *ibidem*, стр. 347.

⁶⁹ Видети: грану 30 (.л.), правило 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 347.

⁷⁰ Видети: грану 30 (.л.), правило 5 (.е.). Наведено према: *ibidem*, стр. 347.

⁷¹ Видети: грану 30 (.л.), правило 6 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 347.

оставиоца умре пре њега, а има деце мушког или женског пола, и она, применом права представљања, наслеђују у исто време са првостепеним асцендентима и браћама оставиоца.⁷²

Пунородна браћа оставиоца имају приоритет у наслеђивању у односу на полуродну браћу. Деца умрлог пунородног брата оставиоца, такође, имају приоритет у наслеђивању у односу на оставиочеву браћу по оцу или мајци.⁷³

Када оставилац нема браће, ни њихове деце, на наслеђе се онда позивају остали побочни сродници, поштујући принцип ближег степена сродства.⁷⁴

Вероватно уобичајена пракса у животној свакодневници да отац, давањем мираза кћери, синове привилегује равномерном поделом заоставштине, у светосавском Номоканону измењена је, у правцу да кћи и поред примљеног мираза, има право да заједно са браћом учествује у подели заоставштине оца који је умро без завештања, уз обавезу уношења вредности мираза у њен наследни део.⁷⁵ Исти третман има и предбрачни поклон.⁷⁶

Законоправило светога Саве и супружницима дозвољава да се узајамно наслеђују, на основу закона, али тек после свих крвних сродника оставиоца у правој и побочној линији.⁷⁷ Сиромашну удовицу овај правни извор, ипак, посебно штити, правилом да уколико умрли супруг има до троје деце (независно од тога да ли су то и њена деца), њој припада 1/4 заоставштине. Међутим, уколико оставилац има више деце, онда удовици припада део једнак делу деце, с тим што она има право само да користи оставиочева имовинска добра, и да својину чува за заједничку децу. Ако та жена нема деце са оставиоцем, законописац каже да је праведно је да јој припадне део мужевљеве заоставштине у својину.⁷⁸

Према светосавском Номоканону, независно од правног основа наслеђивања, наследничко својство имају глува и нема лица, као и разбојник који је у бекству, ако се врати.⁷⁹

Када је реч о одређивању завештајног наследника, Законоправило светога Саве не инсистира на томе да наследник мора бити именован, већ да садржи податке који недвосмислено указују на идентитет наследника. Уколи-

⁷² Видети: грану 30 (.л.), правило 7 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 347–348.

⁷³ Видети: грану 30 (.л.), правило 8 (.и.) и 9 (.џ.). Наведено према: *ibidem*, стр. 348.

⁷⁴ Видети: грану 30 (.л.), правило 10 (.л.). Наведено према: *ibidem*, стр. 349.

⁷⁵ Видети: грану 30 (.л.), правило 11 (.л.). Наведено према: *ibidem*, стр. 349.

⁷⁶ Видети: грану 30 (.л.), правило 12 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 349.

⁷⁷ Видети: грану 30 (.л.), правило 18 (.и.). Наведено према: *ibidem*, стр. 350.

⁷⁸ Видети: грану 5 (.е.), правило 5 (.е.). Наведено према: *ibidem*, стр. 265.

⁷⁹ Видети: грану 30 (.л.), правила 13 (.г.) и 16 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 349–350.

ко је више наследника одређено завештањем, без одређивања њихових наследних делова, правило је да они деле заоставштину на једнаке делове.⁸⁰

Номоканон светога Саве регулише два вида супституције: просту, када се одређује заменик наследнику, за случај да овај умре пре завештаоца, и пупиларна, у ситуацији да се за наследника одређује малолетни син и супститут, за случај да син умре пре пунолетства.⁸¹

ж) Грана 32. (.лв.)

О деоби

Иако назив 32. гране, 55. главе Законоправила светога Саве може да наведе на закључак да се њоме уређује деоба наслеђених добара између наследника, ради се заправо о обезбеђивању дела заоставштине који мора да припадне посебно привилегованој категорији наследника – деци оставиоца. Наиме, уколико умрли остави до четворо деце, њима припада „трећи део чистога имања“.⁸² Петоро и више деце оставиоца стичу половину чисте вредности заоставштине.⁸³

Завешталац може, остатак заоставштине, да распореди према својој слободној вољи.⁸⁴

Чисто имање добија се када се од вредности имовинских добара одбију: дугови умрлог, трошкови сахране и издаци за ослобођење робова.⁸⁵

Законоправило светога Саве прописује, да поклон, велике вредности, који је оставилац неком од детета учинио, мора да му буде урачунат у наслеђе, како би се обезбедио део заоставштине који треба осталој деци умрлог да припадне. Дакле, „потребно је на све постојеће начине да се браћа поравнају“, а ако то није могуће, да добију барем оно што закон одређује.⁸⁶

з) Грана 33. (.лг.)

О лишенима наследства

Законоправило светога Саве, у грани 33, 55. главе регулише разлоге који за последицу имају одузимање права наслеђа наследницима. У оквиру ове гране, посебну целину чине разлози за лишење наслеђа деце оставиоца, а посебну целину представљају разлози за лишење наслеђа родитеља

⁸⁰ Видети: грану 30 (.л.), правило 15 (.є1.). Наведено према: *ibidem*, стр. 349–350.

⁸¹ Видети: грану 30 (.л.), правила 1 (.л.) и 17 (.з1.). Наведено према: *ibidem*, стр. 346 и 350.

⁸² Видети: грану 32 (.лв.), правило 1 (.л.). Наведено према: *ibidem*, стр. 353.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Видети: грану 32 (.лв.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 353.

⁸⁵ Видети: грану 32 (.лв.), правило 3 (.г.). Наведено према: *ibidem*, стр. 353.

⁸⁶ Видети: грану 32 (.лв.), правило 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 353–354.

оставиоца. При томе, треба имати у виду да су овом граном обухваћени како разлози за недостојност за наслеђивање, тако и разлози за искључење из наслеђа, на готово идентичан начин како је то римско право, у доба Јустинијана, регулисало.⁸⁷

Према светосавском Номоканону, детету оставиоца може бити одузето наследство: ако дете подигне руку на свог родитеља; или му тешко и ружно злодело нанесе; или га оптужи због кривице које нису нанете цару или држави (граду); или се као врач са врачевима састаје и магијом или на неки други начин покуша да угрози његов живот.⁸⁸

Дете се лишава наследства ако се са својом маћехом или очевом наложницом „сједини“.⁸⁹

Уколико дете својим оптужбама оклевета родитеље, те им учини тешку неправду, такво поступање такође се санкционише одузимањем наслеђа.⁹⁰

Дете се лишава наследства у ситуацији да се не стара о свом родитељу, који више година лежи, због старости или немоћи, па се оглуши о његов позив „да брине о њему како доликује“.⁹¹

Уколико један од родитеља буде затворен у тамници, а дете не буде уложило потребан напор да га ослободи, то је, такође, разлог за одузимање наслеђа.⁹²

У ситуацији да дете забрани родитељу да сачини завештање, па он после тога, ипак, састави завештање, дете због тога може остати без наслеђа, вољом самог завештаоца.⁹³ Ако, пак, родитељ умре пре стицања могућности да сачини завештање, онда лишење наследства таквог детета могу тражити она лица која су од забране састављања завештања претрпела штету.⁹⁴

Када кћи или унука одбије да се уда за мушкарца којег су јој родитељи изабрали, него одабере да „срамно живи“, такво понашање се санкционише лишењем наслеђа.⁹⁵

Ако ко од родитеља душевно оболи, а дете, или било ко од сродника који би га могли наследити, не пристану да се старају о њему, па душевно оболео родитељ оздрави, има право да свог незахвалног потомка или другог сродника лиши наследства завештањем. Ако се то не догоди, па роди-

⁸⁷ О томе, опширније видети, на пример, код: Ж. Милосављевић, *op. cit.*, стр. 50–51.

⁸⁸ Видети: грану 33 (.лг.), правило 1 (.а.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 355.

⁸⁹ Видети: грану 33 (.лг.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 355.

⁹⁰ Видети: грану 33 (.лг.), правило 3 (.г.). Наведено према: *ibidem*, стр. 355.

⁹¹ Видети: грану 33 (.лг.), правило 4 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 355.

⁹² Видети: грану 33 (.лг.), правило 5 (.е.). Наведено према: *ibidem*, стр. 355–356.

⁹³ Видети: грану 33 (.лг.), правило 6 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 356.

⁹⁴ Видети: грану 33 (.лг.), правило 7 (.ж.). Наведено према: *ibidem*, стр. 356.

⁹⁵ Видети: грану 33 (.лг.), правило 9 (.ф.). Наведено према: *ibidem*, стр. 356–357.

⁹⁶ *Ibidem*.

тељ до своје смрти остане таквог здравља, а неко треће лице преузме бригу о њему, онда то треће лице наслеђује његову заоставштину, под условом да је писменим путем затражио од сродника душевно оболелог лица да преузму бригу о њему.⁹⁷

Уколико родитељ падне у ропство, а дете се, због немарности и нехата, не потруди да га избави, и ако сам не успе да се сам ослободи ропства, овлашћен је да завештањем одузме право наслеђа свом незахвалном потомку.⁹⁸ Када лице које је заробљено нема свог порода, али има друге сроднике који нису уложили труд да га ослободе, па умре у заробљеништву, без завештања, ти сродници, такође, не могу да га наследе. Исто правило важи и у случају да је лице пре заробљавања сачинило завештање, којим је за наследнике одредило те сроднике.⁹⁹ Иста казна односи се и на треће лице које је за наследника одређено завештањем, пре заробљавања завештаоца, под условом да није учинило потребне напоре у правцу ослобођења завештаоца и да је навршило 18 година живота.¹⁰⁰ Када је за ослобођење заробљеног потребно „имање давати“, сродници или треће лице које је навршило 18 година живота имају власт да дају и узимају на зајам злато, као и да залажу покретности или непокретности, како своје, тако и оног ко се налази у ропству.¹⁰¹

Уколико родитељ, православне вере, сазна да дете пропагира јерес, завештањем га може лишити наслеђа.¹⁰² На идентичан начин завешталац може поступити и у односу на било ког сродника-јеретика који би био позван да га наследи.¹⁰³

Како је већ речено, и дете може оставити без наслеђа своје родитеље, али из разлога који су таксативно наведени у светосавском Номоканону.

Тако, дете може завештањем лишити наслеђа свог родитеља, када га је предао на погубљење, осим у случају да такво поступање буде праведно.¹⁰⁴

И код лишења наслеђа родитеља, као и код деце, релевантни разлози су: ако родитељ магијом, врачањем или на други начин угрожава живот детета;¹⁰⁵ уколико се отац са својом снахом или са наложницом свога сина „сједини“,¹⁰⁶ као и када родитељ забрани детету да сачини завештање.¹⁰⁷

⁹⁷ Видети: грану 33 (.лг.), правило 10 (.л.). Наведено према: *ibidem*, стр. 357.

⁹⁸ Видети: грану 33 (.лг.), правило 11 (.л.). Наведено према: *ibidem*, стр. 358.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Видети: грану 33 (.лг.), правило 13 (.г.). Наведено према: *ibidem*, стр. 360.

¹⁰¹ Видети: грану 33 (.лг.), правило 14 (.д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 360.

¹⁰² Видети: грану 33 (.лг.), правило 15 (.е.). Наведено према: *ibidem*, стр. 361.

¹⁰³ Видети: грану 33 (.лг.), правило 16 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 361–362.

¹⁰⁴ Видети: грану 33 (.лг.), правило 17 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 365.

¹⁰⁵ Видети: грану 33 (.лг.), правило 18 (.и.). Наведено према: *ibidem*, стр. 365.

¹⁰⁶ Видети: грану 33 (.лг.), правило 19 (.ф.). Наведено према: *ibidem*, стр. 365.

У разлоге за одузимање права наслеђа родитеља од стране деце, на основу завештања, спадају: уколико један од родитеља другом ради о глави;¹⁰⁸ када родитељ „такву познату мржњу“ испољи;¹⁰⁹ ако родитељ занемари старање о душевно оболелом детету¹¹⁰ и када дете остане у заробљеништву и тамо умре, због небриге родитеља.¹¹¹

На крају ове гране Законоправила светога Саве своје место нашла су и два правила која се тичу наследничке недостојности. Тако не може, на основу закона, наследити пунолетни сродник, који живи са малолетником, ако се не брине о његовом имању.¹¹² Такође, онај ко има сродника глувог, немог или душевно оболелог, ако не управља његовим имањем не може га наследити. Исто правило важи и када су у питању заробљеници.¹¹³

и) Грана 35. (лв.)

О ѿклонима који се дају завештањем или за живоѿиа или ѿсле смрти

Законоправило светога Саве 35. грану, 55. главе посвећује поклонима и легатима (испорукама), ближе одређујући ове последње као поклоне који се дају завештањем, после смрти.¹¹⁴

Према светосавском Номоканону, за испорукопримца, поред других лица, може бити одређен и сам наследник. Постојање преиспоруке недвосмислено потврђује правило да наследник коме је као поклон остављен део имања, нема право да захтеве и приходе од истог.¹¹⁵

Законоправило светога Саве, такође, познаје могућност одређивања већег броја испорукопримаца на истом предмету испоруке. То несумњиво потврђује правило: „ако неко својој браћи остави село, на име испоруке, а затим, неком другом то исто село уврсти у испоруку, сви они заједно стичу тај предмет испоруке“.¹¹⁶

Испорукопримац, по слову закона, не може имовинску корист делом прихватити, а делом одбити.¹¹⁷

¹⁰⁷ Видети: грану 33 (лг.), правило 20 (к.). Наведено према: *ibidem*, стр. 365–366.

¹⁰⁸ Видети: грану 33 (лг.), правило 21 (кв.). Наведено према: *ibidem*, стр. 366.

¹⁰⁹ Видети: грану 33 (лг.), правило 22 (кв.). Наведено према: *ibidem*, стр. 366.

¹¹⁰ Видети: грану 33 (лг.), правило 23 (кв.). Наведено према: *ibidem*, стр. 366.

¹¹¹ Видети: грану 33 (лг.), правило 24 (кв.). Наведено према: *ibidem*, стр. 366–367.

¹¹² Видети: грану 33 (лг.), правило 29 (кв.). Наведено према: *ibidem*, стр. 369.

¹¹³ Видети: грану 33 (лг.), правило 30 (л.). Наведено према: *ibidem*, стр. 369.

¹¹⁴ Сам правно-технички израз „легат“ преузет је из римско-византијског права и Србима постаје познат и разјашњен први пут у Законоправилу светога Саве. Видети: М. Петровић, *Историјско-правни значај*, стр. 17.

¹¹⁵ Видети: грану 35 (лв.), правило 6 (з.). Наведено према: Н. Дучић, *op. cit.*, стр. 377.

¹¹⁶ Видети: грану 35 (лв.), правило 4 (д.). Наведено према: *ibidem*, стр. 376–377.

¹¹⁷ Видети: грану 35 (лв.), правило 1 (а.). Наведено према: *ibidem*, стр. 376.

Номоканон светога Саве предвиђа да у положају дужника испоруке може бити једино наследник оставиоца. Он је овлашћен, уколико испорука за предмет има део оставиоачевог имања, да га хонорисаном преда или да му исплати његову цену одједном.¹¹⁸

У Законоправилу светога Саве постоје и правила којима се ближе одређује могући предмет испоруке. Када је, на име испоруке, остављено стадо оваца, сматра се да у испоруку улазе и оне овце које су повећале стадо, после остављања испоруке. Уколико се, пак, стаду смањио број, испорукопримцу припада оно што је преостало, чак и да је остала само једна овца.¹¹⁹ Уколико испорукопримцу, на име испоруке, буде остављен двор, па он изгори, хонорисани добија земљу на којој је та грађевина била саграђена.¹²⁰ Када су предмет испоруке ствари одређене по роду, а има их више у заоставштини умрлог, тада дужник испоруке мора да учини избор, али тако да испорукопримцу преда ствари средњег квалитета.¹²¹

Номоканон светога Саве прописује и могућност пада испоруке. Један од могућих начина гашења права на испоруку везује се за случај када слуга са својом имовином, као посредним предметом испоруке, буде ослобођен, продан или умре пре отварања наслеђа испорукодавца.¹²²

ј) Грана 37. (.лз.)

О томе када треба зајмодавци да туже наследнике умрлих

Законоправило светога Саве, граном 37, уређује поступање поверилаца оставиоца у намирењу својих дугова. Узимајући у заштиту наследнике оставиоца, али и његове јемце, Номоканон светога Саве јасно одређује да се повериоци умрлог, пре завршетка деветог дана од отварања његовог наслеђа, дакле, периода када се за њим, по обичају, плаче (жали), не могу да их туже, или на било који други начин узнемиравају или опомињу, ради наплате заосталог дуга.¹²³ Штавише, уколико се неко од поверилаца оставиоца, у датом временском периоду, и усуди да измисли признање дуга, или обећање да ће он бити исплаћен или да је дато јемство за измирење обавезе, такве изјаве сматрају се ништавим.¹²⁴ Завршетком деветог дана од тренутка наступања смрти оставиоца, његове повериоце Законоправило

¹¹⁸ Видети: грану 35 (.ле.), правило 7 (.з.). Наведено према: *ibidem*, стр. 377.

¹¹⁹ Видети: грану 35 (.ле.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 376.

¹²⁰ Видети: грану 35 (.ле.), правило 3 (.г.). Наведено према: *ibidem*, стр. 376.

¹²¹ Видети: грану 35 (.ле.), правило 8 (.и.). Наведено према: *ibidem*, стр. 377.

¹²² Видети: грану 35 (.ле.), правило 5 (.е.). Наведено према: *ibidem*, стр. 377.

¹²³ Видети: грану 37 (.лз.), правило 1 (.а.). Наведено према: *ibidem*, стр. 379.

¹²⁴ Видети: грану 37 (.лз.), правило 2 (.в.). Наведено према: *ibidem*, стр. 379–380.

светога Саве овлашћује да вансудским или судским путем захтевају намирење свога дуга.¹²⁵

4. Уместо закључка

Да ли је и у којој мери систем наследноправних норми, садржаних у Номоканону светога Саве, био примењиван у животној свакодневници средњовековне Србије нема пуно релевантних података, будући да недостаје судска пракса из тога доба.

У прилог применљивости ових решења иде чињеница да је црква, која је у свом раду примењивала Законоправило светога Саве, имала у својини велике земљишне поседе, на којима је вршила административну и судску власт.¹²⁶

С друге стране, правни живот у тадашњој Србији одвијао се према обичајима који су били дубоко укорени у свести народа, и који су као такви одговарали времену и приликама. Примера ради, према старом српском обичају, кћи оставиоца нема право да га наследи, већ једино да је браћа, приликом удаје, удоме са миразом који одговара имовинским приликама породице из које потиче.¹²⁷ Правило које сасвим сигурно није у сагласности са Законоправилом светога Саве, будући да оно пропагира равноправност полова у наслеђивању. Осим тога, никако није занемарљива ни чињеница да се породични живот у тадашњој Србији углавном одвијао у породичним задругама (кућама). У овој специфичној форми заједнице живота и рада, породично имање није се делило после смрти главе породице (или било ког њеног члана), већ је оно и даље припадало породици као целини, а само се бирао нови старешина. Тек када породичне задруге почињу да се расчлањују на више инокосних породица, када право својине постаје индивидуализовано и нераскидиво повезано за једно лице, може се говорити о наслеђивању у правом смислу речи.¹²⁸ Овим дезинтеграционим процесом, у прво време, биле су захваћене властелинске породице, да би се он временом проширио и на породичне задруге у којима је живело зависно становништво.¹²⁹

¹²⁵ Видети: грану 37 (.лз.), правило 3 (.г.). Наведено према: *ibidem*, стр. 380.

¹²⁶ О томе, опширније видети код: С. Новаковић, *Средњовековна Србија и Римско право*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1–2/1999, стр. 189.

¹²⁷ Видети: А. Соловјев, *Законодавство Свѣтана Душана, цара Срба и Грка*, Скопље, 1928, стр. 137, нап. бр. 2; Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави, III део, Историја грађанског права*, Београд, 1935, стр. 119.

¹²⁸ Опширније о томе, видети код: М. Миловановић, *op. cit.*, стр. 193–195; А. Јовановић, *op. cit.*, стр. 1–3; Б. Петрановић, *О праву наслеђивања код Срба на основу правних обичаја и писаних сиоменика*, Београд, 1923, стр. 10–12.

¹²⁹ Детаљније видети код: М. Миловановић, *ibidem*, стр. 190.

И поред непостојања несумњивих доказа којима се потврђује степен применљивости решења садржаних у Законоправилу светог Саве, неспорно је да је овај први правни докуменат у средњовековној Србији писан богатим српскословенским језиком, да је у њему кодификовано средњовековно српско право које је за узор имало римско-византијске правне изворе и да је он „потврда“ правне уређености средњовековне српске државе.

Јасно видљиви квалитети Номоканона светога Саве, ипак, нису била довољни да се у протеклим вековима овом писаном правном споменику посвети пажња и простор какав заслужује, и да се отргну од заборавана многобројна решења, нарочито она из области грађанског права, која би могла бити узор савременим регулама. Због тога, нужно је да српска научна заједница уложи потребан напор како би се њиховим проучавањем реafirмисале вредности овог средњовековног српског правног извора.

*Nataša Stojanović, Ph.D., Full Professor
University of Niš
Faculty of Law Niš*

On Succession in the Nomocanon of Saint Sava

***Abstract:** The author's attention is focused on the rules establishing the institution of succession in the Nomocanon of Saint Sava. Through a prism of provisions dedicated to legal, testamentary and forced succession, the author sheds light to the characteristics in regulating inheritance-law relationships in the medieval Serbia, particularly focusing her attention to the degree of applicability of individual solutions in practice. The author advocates for the return to roots, reaffirmation, and for a comprehensive study of almost completely forgotten civil society rules contained in the Nomocanon of Saint Sava.*

***Key words:** medieval Serbian law, Nomocanon of Saint Sava, institution of succession.*